

MECİDİYEKÖY LİKÖR FABRİKASI

CELALİ YILMAZ

Mecidiyeköy'deki 48 dönümlük arazide, Atatürk'ün talimatıyla 1930 yılında Fransız mimar ve uzmanlar tarafından bir likör ve konyak fabrikası kurulmuştur. Büyükdere Caddesi, o zamanki adıyla "Maslak Yolu" üzerinde, etrafı bağ ve bahçelerle çevrili 108 rakımlı bir tepede kurulan Mecidiyeköy Likör ve Konyak Fabrikası'nda Fransız uzmanlar, 1939 yılına kadar üretimde fiilen bulunmuştur.

Fabrikanın mimarı Robert Mallet-Stevens (d. 1886-ö. 1945) art-deco döneminin önemli bir mimarı ve yazarıdır. C. R. Mackintosh ve J. Hoffman'dan etkilenmiştir. Paris'te 1925 yılında düzenlenen Dünya Sergisi'nde Fransız Pavyonu'nu çizen Stevens, ünlü mimar Le Corbusier'in de arkadaşıdır. Mimarlık tarihinde onu ünlü kılan anıtsal eserler listesinde, "1931 İstanbul-Mecidiyeköy Turkish Monopoly Liqueur Factory" de yer alır. Bu bina, kübist mimarın Fransa dışındaki tek eseridir.

Mallet-Stevens'in simetrik olarak yerleştirilmiş düz çatılı kübik formları; yatay doğrultuyu vurgulayan dikdörtgen açıklıkları, eğik elemanlar tarafından desteklenen, binayı saran saçağı, dikme ve lentolarla desteklenen baca ve 3 kat yüksekliğindeki üretim salonlarını örten sırlı tuğladan strüktürü ile Türkiye'deki rasyonel-modernist endüstriyel mimarlığın en erken örneklerinden birini oluşturmuştur. Yapı, aynı zamanda mimarın Türkiye'deki belgelenmiş tek çalışmasıdır. Fabrika kurulduğunda, geleneksel içkiler olan şarap ve rakı dışındaki alkollü ürünleri imal edilen ilk tesis olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yapıları arasında yer alan Likör Fabrikası, inşa edildiği döneme göre ileri tekniklerle yapılmıştı. Fabrika, sanayiye kalkınmayı hedefleyen Cumhuriyet dönemi ekonomi politikasının sembolü niteliğindedir. Betonarme tekniğinin uygulandığı ender yapılar arasında yer alan fabrika, zaman içerisinde birçok kez tadilat gördü. 1960 yılındaki tadilat sırasında fabrikaya bir de baca eklenmişti.

"Aslına uygun olarak yeniden yapılmak üzere" yıkıldığı 2013 yılına kadar korkuluklar ve aydınlatma elemanları dâhil olmak üzere çoğu mekanik ve mimari eleman korunmuş durumdaydı.

Kuruluş yıllarında 50 dönüme yaklaşan geniş arazisine rağmen fabrikanın kapalı alanı 5.000 m²'den azdır. Fabrika arazisinin yaklaşık %90'ı, likör yapımında kullanılan kokulu bitkilerin yetiştirilmesi için kullanılmıştır. Fabrika bu özelliği ile rakiplerinden ayrılmıştır. Diğer fabrikalar likörü meyve esansından üretirken, burası meyveden likör üreten tek fabrika olmuştur.

Fabrikanın kurulduğu yıllarda, daha sonra futbol stadyumu olan bölgesinde adaçayı, nane, kekik gibi aromatik bitkiler yetiştirilirdi. Bu tonik nebatlar ve ön bahçede bulunan gül ağaçlarında yetiştirilen güller, likör imalatında kullanılırdı. Fabrikanın tam karşı tarafında bahçeler arasında kır kahveleri ve bu kahvelere giden yolun başında bir Hamidiye suyu çeşmesi bulunurdu. Kır gezilerine gelenler, bu çeşmeden yararlandığı gibi, fabrikanın içme suyu ihtiyacı da bu çeşmeden temin edilirdi. 1950'lere kadar fabrikanın sağ tarafı ise tamamen dutluktur. 1960 yılında fabrika arazisinin 13 dönümlük kısmı üzerine Ali Sami Yen Stadyumu inşa edilmiştir. Boğaziçi Köprüsü bağlantı ve çevre yolları yapılırken, fabrika arazisinin 11

dönümlük kısmı Karayolları Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Fabrikaya ait arazi 24 dönüm kalmıştır.

Mecidiyeköy Likör ve Konyak Fabrikası, ürünleriyle de meşhurdur. Bu fabrikanın bir özelliği de, araştırma-geliştirme çalışmaları sayesinde, dış piyasalarda da ilgi gören farklı ürünler üretebilmesiydi. Rivayete göre, burada üretilen konyak ile rekabette zorlanan Fransızlar "Konyak, Cognac kasabamıza ait tescilli bir içkidir." şeklinde uyarıda bulununca Atatürk, "Madem insanın içini ısıtıyor, kanı yakıyor, adı konyak olsun." demiştir. Konyak üretimi Mecidiyeköy Likör Fabrikası'ndan 1962 yılında Çanakkale Fabrikası'na taşınmıştır. Kapanmadan önceki yıllarda Mecidiyeköy'de cin, brandy, vermut, kınakına şarabı yanında; ahududu, kayısı, çilek, moka, acıbadem, limon, vişne, portakal, mandalina, turunçgil, bindallı, altın, kakao, beğendik, muz, nane gibi çok çeşitli likörler üretilmiştir.

Cumhuriyet dönemi mimarisinin özgün eserlerinden olan fabrikanın arazisi, binası yanında bahçesindeki asırlık çeşitli ağaçlar nedeniyle SİT alanı kapsamına alınmıştır. Üretimin durdurulmasının ardından atıl kalan gayrimenkul, Tekel Genel Müdürlüğü tarafından Maliye Bakanlığı'na devredilmiştir. Bir dönem İstanbul Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı hizmet binası olarak kullanılmıştır. Arazinin TOKİ'ye devrinin ardından imar durumundaki "Kültür ve turizm amaçlı kullanılabilir." şerhi "özel koşullu ticaret alanı" şeklinde değiştirilmiş, 2012 yılında TOKİ tarafından gelir paylaşımı usulü ile satışı gerçekleştirilmiştir. Bina, "yeniden yapılabilmek için değerlendirilmeye üzere" 2013 yılında yıkılmıştır.